

MASARIKOVA UNIVERZITA

Lékařská fakulta

Obor: Zdravotní vědy – optometrie
semestr 7.

Speciální pedagogika – oftalmopedie

Terezie Hojková
UČO 143001
Martina Jeřábková
UČO 142997

Speciální pedagogika

Speciální pedagogika je samostatnou vědní disciplínou.

Předmětem jejího zkoumání jsou podstaty, zákonitosti výchovy a edukace jedinců se speciálními potřebami z aspektu etiologie, symptomatologie, možnosti aplikace speciálních metod (reedukace, kompenzace a rehabilitace) a prevence neadekvátnímu vyrovnávání se s handicapem.

Handicap znamená nesnáž, překážku, znevýhodnění nebo nepříznivou situaci, která vyplývá z omezené schopnosti či dokonce nezpůsobilosti jedince uplatnit se stejně dobře jako jiní lidé.

CÍLE

Speciální pedagogika má za cíl napomoci znevýhodněným osobám se zařadit do běžného života. Toho dosahuje výlučně pedagogickými prostředky – výchovou a vzděláváním.

Cíle speciální pedagogiky vycházejí z principu humanismu - z uznání hodnoty svébytnosti každého jedince, i takového, který se nějak odlišuje od tzv. průměrné normy.

- 1) Cíl humanitární představuje právo hendikepovaných lidí na zajištění co nejúplnějšího rozvoje a respektování jejich osobnosti.
- 2) Cíl výchovný je realizací práva postižených na vzdělání zajišťující jejich optimální rozvoj.
- 3) Cíl ekonomický vyjadřuje práva postižených na odpovídající pracovní zařazení.

KLASIFIKACE

Zabývá se lidmi tělesně, smyslově i duševně hendikepovanými.

U jednotlivých handicapů je důležité určit druh, formu, typ a stupeň postižení.

Mnohé postižení mají svoje specifika, které vyžadují jiné řešení, různé výchovné působení a přiměřené vzdělávání. Proto se postižení dělí do dvou základních skupin.

- A) orgánové – změna části těla anomálním vývojem a nebo onemocněním či úrazem.
- B) funkční – jedinec není schopen reagovat obvykle na podněty

Podle jiných kritérií dělíme vady do devíti skupin podle toho jaká část speciální pedagogiky se jimi zabývá.

1. vady tělesné – zabývá se jimi somatopedie – dělí se na vady pohybového analyzátoru (ortopedie) a na chronické choroby. Řadíme sem např. obrny, deformace končetin, reumatismus a další

2. vady zrakové – řeší oftalmopedie – rozeznáváme vady refrakce, barvoslepost, šeroslepost, tupozrakost, šilhavost a slepotu
3. vady sluchové – řeší surdopedie – dělíme na nedoslýchavost a hluchotu
4. vady a poruchy řeči – jsou úkolem logopedie – řadíme sem např. opožděný vývoj řeči, vady výslovnosti, poruchy tempa a zvuku řeči ad.
5. mentálním postižením – se zabývá psychopedie – lze ho rozdělit na oligofrenii a demenci.
6. poruchy chování – se řadí do etopedie – dělíme je podle stupně společenské závažnosti na disociální (např. zlozvyky, neposlušnost), asociální (např. záškoláctví, sebepoškozování) a antisociální chování (např. krádeže, toxikomanie)
7. psychické poruchy – rozeznáváme neuózy, reaktivní stavy, psychopatie a psychózy. Mohou se vzájemně kombinovat.
8. kombinované vady – např. slepohluchoněmota, vada pohybová s narušením sluchu, řeči či zraku.
9. ostatní které nelze zařadit do předešlých skupin

U jednotlivých vad lze stanovit různou hloubku postižení. Rozeznáváme tři stupně, které přecházejí plynule z jednoho do druhého. U každého postižení je důležité pro začlenění do vzdělávacího procesu nejen druh postižení, ale i jeho stupeň.

Stupně postižení: 1. lehké – zaměřuje se na vytvoření optimálních životních podmínek za účasti rodiny, školy běžného typu a na pracovišti.

2. středně těžké – většinou již vyžaduje speciální řešení jako třeba zařazení do speciální školy nebo úprava pracoviště.

3. těžký defekt – nelze vychovávat a ani vzdělávat a je znemožněno pracovní začlenění.

METODY

Z hlediska celkového rozvoje, výchovy a vzdělávání se speciální pedagogika zabývá jedinci se speciálními potřebami všech věkových kategorií a všech typů postižení.

Z hlediska přístupů k lidem s handicapem v sobě speciální pedagogika zahrnuje:

Etiologii – stanovení příčin postižení

Terminologii – definice obrazu postižení

Prevenci – zabránění vzniku defektivy

Výchovnou terapii – uplatnění sociálně pedagogických metod

Etiologie a terminologie

Z těchto dvou hledisek se zkoumají biologické faktory v rámci diagnostiky postiženého jedince. Na této části diagnostiky se nejvíce podílejí lékařské obory s dalšími obory jako je sociologie, psychologie atd.. Jejich závěry jsou pak určující pro charakter výchovy.

Prevence

Prevenci chápeme jako soubor aktivit zaměřený na předcházení ohrožení, narušení nebo postižení člověka, popř. snižování jejich možných následků. Je záležitostí více oborovou (např. zdravotnickou, sociální, psychologickou). Působí prostřednictvím poradenství, osvěty, diagnostiky aj..

Výchovná terapie

Speciálně pedagogické metody se zaměřují na překonání, zmírnění, případně i prevenci defektivitu (tj. narušených vztahů jedince se speciálními potřebami k výchově, vzdělání a práci).

Lze je rozdělit na:

- a) Metody reedukace – do této skupiny patří postupy zaměřené na rozvoj a celkové zlepšení funkcí, které se nerozvinuly případně vymizely nebo na odstranění nežádoucích důsledků předchozí výchovy. Za pomoci reedukačních metod mají být využívány i nejmenší zbytky i předpoklady pro zlepšení stavu postižených funkcí. Důležité je včasné uplatnění těchto metod.
- b) Metody kompenzace – metody napomáhající zlepšení a zdokonalení výkonnosti jiných funkcí než těch, které jsou postiženy. Jsou zaměřené na nahrazení chybějících funkcí jinými (u neslyšících – zrak, u nevidomých – sluch, hmat atd.) nebo vyrovnání nedostatků v jedné oblasti kvalitami v oblasti jiné (u mentálního postižení – zručnost atd.) .
- c) Metody rehabilitace – jsou to speciálně uzpůsobené, modifikované výchovné a vzdělávací metody, které se využívají s cílem odstranit nebo zmírnit následky defekce a zároveň tím dosáhnout socializace (resocializace) postižené osoby.
Rozeznáváme rehabilitaci: léčebnou, výchovně vzdělávací, pracovní, sociální, psychologickou, technickou, právní a ekonomickou.

Oftalmopedie

Se zabývá speciálně pedagogickou péčí o osoby se zrakovým postižením. Jde o jednu z disciplín speciální pedagogiky, která se zabývá výchovou, vzděláváním a rozvojem osob se zrakovým postižením. V některých knihách je také užíván termín tyflopédie.

Jako každá vědní disciplína má i oftalmopedie svojí strukturu. Můžeme ji dělit podle několika hledisek.

1. dělení z hlediska pedagogických disciplín: základy oftalmopedie, dějiny oftalmopedie, oftalmodidaktiku, teorie výchovy zrakově postižených, srovnávací oftalmopedii a teorii oftalmopedického výzkumu.

2. členění se zřetelem, že se oftalmopedie zabývá osobami různých věkových skupin: oftalmopedie předškolního věku, školního a oftalmoandragiku.

3. dělení podle stupně postižení jedince: pedagogika nevidomých, slabozrakých, osob se zbytky zraku a osob s poruchami binokulárního vidění.

Oftalmopedie se zabývá osobami se zrakovým postižením. Jako jedinec se zrakovým postižením je z hlediska oftalmopedie chápána osoba, která po optimální korekci své zrakové vady má nadále problémy se zrakovým vnímáním a zpracováním zrakem vnímaného v běžném životě. Protože došlo k poškození smyslového vnímání je nutné upravit zpřístupňování informací o okolním světě do podoby, kterou bude moci zrakově postižený vnímat.

Zrakové funkce se rozvíjejí až po narození, a proto je důležitá včasná diagnóza poruchy a začátek se speciální pedagogikou, aby došlo v rámci možností k maximálnímu rozvoji vidění.

Zrakově postižené dítě do tří let

Tuto etapu vývoje prožívá jinak a může se zdát, že dítě zaostává. Příčinou je informační deficit a z něj vyplývající nejistota a zvýšená závislost na matce. Dopad postižení je dán závažností vady a věkem, v němž k poškození došlo.

Dítě trpí nižším přísunem podnětů (vizuální mohou chybět), což vede k snížení celkové aktivační úrovně. Je důležité si uvědomit, že zrak je pro člověka natolik důležitý, že i při

zbytcích zraku zůstává zrakové vnímání dominantní. Hmat v případě postižení zraku nahrazuje jeho funkci a získává kvalitativně odlišná specifika.

Z hlediska speciální pedagogiky je potřeba rozvíjet pozornost, paměť a myšlení prostřednictvím řeči.

Paměť sehrává u těchto lidí důležitou funkci, protože tam, kde si vidoucí člověk zkontroluje zrakem např. rozmístění nábytku, je zrakově postižený odkázán na paměť.

Nedostatečné zrakové vnímání působí i na diferenciaci představ. Dochází k tomu, že některá slova, která nevidomý užívá, mají chudší či nepřesný význam a jsou používána bez porozumění. I přesto se řeč stává jedním z kompenzačních faktorů a dítě by mělo být stimulováno k rozvoji řeči.

Zraková stimulace

Jde o metodiku rozvoje zbytkového vidění u dítěte s těžkým zrakovým postižením. Cílem je dosažení maximálního rozvoje zrakových funkcí a jejich možných využití v běžném životě. Volíme hračky a předměty luminiscenčních barev a zvýrazňujeme je ultrafialovým světlem. Dále je používám audiovizuální panel, který má za úkol stimulovat dítě k verbálním projevům, že se zvukovými projevy rozsvěcuje a zhasíná.

Zraková stimulace má několik fází. V první fázi je důležité dítě zaujmout světlem nebo nasvíceným předmětem, dále je důležité zaměření pozornosti a fixace (vyhledání optického podmětu). Dále je podporováno přenášení pozornosti z předmětu na předmět. V další fázi se zaměřujeme na senzomotorickou koordinaci.

Výhodným nasvícením prostoru se též formou hry nacvičuje orientace v prostoru.

V tomto období je možné se pro odbornou pedagogickou i jinou pomoc možné obrátit na střediska rané péče.

Předškolní věk

Hlavním úkolem speciálně pedagogického působení je rozvoj kompenzačních smyslů a provádění reedukace tam, kde je zrak aspoň částečně zachován. Úkolem v tomto období je také příprava na školní povinnosti, což představuje osvojení specifických dovedností – stimulace zraku, sluchu, nácvik haptizace, posilování čichu a chuti a prostorové orientace a samostatného pohybu.

Dítě může navštěvovat jak speciální mateřské, tak běžné školy. Pokud navštěvuje školku běžného typu je vhodné specifické potřeby zajistit navštěvováním speciálně pedagogického centra.

Školní věk

Druhy a typy škol pro zrakově postižené se dělí podle stupně postižení:

Škola základní pro slabozraké – je určena pro žáky s ireverzibilním poklesem zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60. Jde o postižení obou očí, které i při optimální korekci činí jedinci problémy v běžném životě. Prakticky se to projevuje nepřesným vnímáním předmětů a jejich detailů, často se objevuje nepřesná diferenciací barev, písmen a číslic.

Ve škole je nutné přísné dodržování zrakové hygieny. Při výuce se musí dbát na správné umístění předmětů v prostoru, na jejich dostatečnou velikost, barevný kontrast a odstranit přemíru detailů. Pro výuku se používají často zvětšené texty.

Obsah vzdělávání se shoduje až na malé úpravy s osnovou základních škol. Nejvíce se liší v metodách a formách práce, které jsou dány specifícností zrakového vnímání.

Školy pro nevidomé – jsou určeny pro děti, které k orientaci používají pouze hmat a sluch.

Důležitým úkolem těchto škol je výcvik náhradních smyslů. Nevidomí pracují jak s nižšími kompenzačními činiteli, jako je hmat, sluch, čich a chuť, tak s vyššími kompenzačními činiteli, mezi které počítáme paměť, myšlení, řeč, představivost a obrazotvornost.

Ve vyučování se používá učebnic psaných bodovým písmem a dalších speciálních pomůcek. Zvláštní místo na těchto školách zaujímá nácvik prostorové orientace a samostatného pohybu.

Školy pro žáky se zbytky zraku – jde o žáky, kteří se pohybují na hranici mezi slabozrakostí a slepotou.

Výuka se zaměřuje také na rozvíjení a adekvátní využívání zrakových schopností. V této škole musí být přísně dodržována zraková hygiena. Žáci se pomocí speciálních optických pomůcek učí číst zvětšené písmo, ale zároveň se učí číst i Braillovo písmo. Je důležité vést žáky k využívání speciálních technických pomůcek.

Školy pro zrakově postižené mají u nás dlouholetou tradici a vysokou úroveň. Dnes však mohou být děti se zrakovým postižením na přání rodičů a po rozhodnutí ředitele školy zařazeny jak do speciálních, tak do běžných škol.

V rámci školské koncepce jsou zřizovány různé typy škol pro zrakově postižené.

- speciální mateřská škola
- speciální základní škola pro zrakově postižené
- zvláštní škola pro zrakově postižené
- střední odborné učiliště pro zrakově postiženou mládež

- gymnázium pro zrakově postiženou mládež
- odborné učiliště pro zrakově postižené
- praktická škola pro zrakově postižené
- konzervatoř pro zrakově postiženou mládež

Dospělost

V dospělosti se o odbornou pomoc mohou zrakově postižení obrátit na Tyfloservisy a Sjednocené organizace zrakově postižených v ČR, kde se jim dostane pomoc speciálně pedagogická při nácviu různých aktivit, sociální, psychologická, právní ...

Použitá literatura:

- L. Květoňová – Ševcová: Oftalmopedie
- L. Monatová: Pedagogika speciální
- M. Renotierová a kol.: Speciální pedagogika
- M. Vítková: Kapitoly z úvodu do speciální pedagogiky